

ΓΚΥΝΤΕΡ ΓΚΡΑΣ

ΓΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΚΙ

Μυθιστόρημα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
ΕΜΗ ΒΑΪΚΟΥΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Günter Grass, *Katz und Maus*

© Copyright by Steidl Verlag, Göttingen 1993

(first published in September 1961)

© Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.,
Αθήνα 2012

Έτος 1ης έκδοσης: 2012

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5497-3

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΛΟΙΠΟΝ, Ο ΜΑΛΚΕ ΕΙΧΑ ΜΑΘΕΙ ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ ΚΟ-
λύμπι, ήμασταν ξάπλα στο γρασίδι, δίπλα στο γήπεδο
... του σλάγκμπαλ.* Εγώ θα 'πρεπε κανονικά να είμαι στον
οδοντίατρο αλλά δεν με άφησαν, γιατί έπαιζα επιθετικός και δεν
είχαν να με αντικαταστήσουν. Το δόντι μου με πέθαινε. Μια γά-
τα διέσχισε διαγώνια το γήπεδο χωρίς, περιέργως, να φάει καμιά
πέτρα. Μερικοί ξερίζωναν καλάμια και τα μασούλαγαν. Η γάτα
ανήκε στον φύλακα του γηπέδου και ήταν μαύρη. Ο Χότεν Ζό-
νταγκ έτριβε το ρόπαλό του με μια μάλλινη κάλτσα. Το δόντι μου
δεν έλεγε να μ' αφήσει. Το τουρνουά κρατούσε πάνω από δυο
ώρες. Χάσαμε πανηγυρικά και περιμέναμε τη ρεβάνς. Η γάτα ή-
ταν νεαρή, ενήλικη ωστόσο, όχι γατάκι. Κάποιοι στο γήπεδο ψι-
λόπαιζαν βόλεϊ. Το δόντι μου 'δωσε πάλι μια σουβλιά. Αθλητές
δοκίμαζαν το ξεκίνημα στο κατοστάρι ή απλώς περιφέρονταν
νευρικοί. Η γάτα έφερνε γύρους. Κι ένα τρικινητήριο αεροπλά-
νο έφερνε αργά, με θόρυβο, γύρους πάνω απ' το κεφάλι μας. Ό-
μως το δόντι μου έκανε ακόμα πιο πολύ θόρυβο. Η μαύρη γάτα
του φύλακα έδειχνε πίσω απ' τα χορταράκια ένα άσπρο πανάκι.
Ο Γιόαχιμ Μάλκε κοιμόταν. Το κρεματόριο ανάμεσα στα ενωμέ-
να κοιμητήρια και την Ανώτατη Τεχνική Σχολή δούλευε με τον α-
νατολικό άνεμο. Ο καθηγητής Μάλενμπραντ σφύριξε: φάουλ. Η
γάτα συνέχιζε κι αυτή την προπόνηση. Ο Μάλκε κοιμόταν ή πα-
ρίστανε πως κοιμάται. Κι εγώ εκεί, δίπλα του, υπέμενα τον πο-
νόδοστο. Η γάτα πλησίασε. Το καρύδι του Μάλκε ξεχώριζε γιατί
ήταν μεγάλο, πάντα σε κίνηση, κι έριχνε τη σκιά του στο γήπεδο.
Η γάτα του φύλακα τεντώθηκε ανάμεσα σε μένα και στον Μάλ-

* Γερμανικό παιχνίδι, που μοιάζει με το μπέιζμπολ. (Σ.τ.Μ.)

κε, έτοιμη να ορμήσει. Ήμασταν ένα τρίγωνο. Το δόντι μου σώ-
παινε, η γάτα κοίταζε το καρύδι του Μάλκε, μάλλον το πήρε για
ποντίκι. Η γάτα ήταν μικρούλα, το ποντίκι δεν έμενε στιγμή ή-
συχο, δεν άντεξε λοιπόν, όρμησε καταπάνω του. Ή κάποιος από
μας έπιασε τη γάτα και την έβαλε στο λαϊμό του Μάλκε. Ή εγώ
ξέχασα τον πονόδοντο, έπιασα τη γάτα και της έδειξα το ποντί-
κι του Μάλκε. Εκείνος ούρλιαξε από τον πόνο, αλλά τη γλίτωσε
με λίγες γρατζουνιές.

Εγώ όμως, που έδειξα το ποντίκι σου σε αυτή τη γάτα, και σε
όλες τις γάτες, πρέπει τώρα να στρωθώ να γράψω. Και φαντα-
στικά πρόσωπα να ήμασταν κι οι δυο μας, και πάλι θα όφειλα
να το κάνω. Αυτός που μας επινόησε, για δικούς του, επαγγελ-
ματικούς λόγους, με πιέζει να πάρω στα χέρια μου το καρύδι σου
και να το πάω σ' εκείνο το μέρος όπου θεάθηκε να κερδίζει ή να
χάνει· βάζω λοιπόν πρώτα το κατσαβίδι να χοροπηδάει πάνω
απ' το καρύδι, βάζω κι ένα κοπάδι χορτασμένους γλάρους να πε-
τούν ψηλά πάνω από τη χωρίστρα του Μάλκε κόντρα στον άστα-
το άνεμο, ας πούμε πως έχει πιάσει καλοκαιράκι, το νανάγιο εί-
ναι το παλιό καράβι της κλάσης Τσάικα, τη Βαλτική τη βάζω να
έχει χρώμα ίδιο με χοντρό γυαλί μπουκαλιών νερού· και μιας και
η δράση τοποθετείται νοτιοδυτικά από το σημείο όπου βρίσκε-
ται η τελευταία σηματοδούρα της διώρυγας Νοϊφαρβάσερ, βάζω
να τρέχουν ρυάκια νερού πάνω από την ανατριχιασμένη επιδερ-
μίδα του Μάλκε, σαν καλυμμένη είναι με μικρούτσικα γρομπα-
λάκια κοντά κοντά, ή με μεγαλύτερες μπαλίτσες σαν χαλάζι. Δεν
ήταν από φόβο η ανατριχίλα αυτή που είχε αφαιρέσει τη λεία υ-
φή του δέρματος, από το κρύο ήταν, γιατί είχε μείνει ώρα στο νερό.

Εμείς καθόμασταν ανακούρκουδα πάνω στα σανίδια που εί-
χαν απομείνει από τη γέφυρα με χέρια και πόδια ανοιχτά σαν α-
ράχνες στη γέφυρα επάνω. Πάντως δεν ήμασταν εμείς που του
ζητήσαμε να ξαναβουτήξει κάτω από την πλώρη του βυθισμένου
ναρκαλιευτικού, ούτε στο μηχανοστάσιο στη μέση του κήτους,
για να σκαλίσει, να ψαχουλέψει, να βρει κάτι να φέρει με το κα-
τσαβίδι του: καμιά βίδα, καμιά ροδέλα, μια μπρούντζινη ταμπε-
λίτσα με πυκνογραμμένες επάνω της τις οδηγίες χρήσης κάποιου
μηχανήματος, στα αγγλικά και στα πολωνέζικα· το λέω γιατί το

μέρος όπου καθόμασταν ήταν η επιπλέονσα γέφυρα ενός πολωνέζικου ναρκαλιευτικού της κλάσης Τσάικα, που είχε ναυπηγηθεί στο Μοντλίν και η κατασκευή του είχε ολοκληρωθεί στο Γκντίνγκεν και το οποίο είχε βυθιστεί πέρυσσι νοτιοδυτικά από τη σημάδουρα της διώρυγας, δηλαδή έξω από τη διώρυγα, χωρίς να εμποδίσει την κυκλοφορία των άλλων πλοίων.

Από τότε σκέπαζαν τη σκουριά οι ξεραμένες κουτσουλιές των γλάρων, που πετούσαν με κάθε καιρό ξυστά πάνω απ' την γκριζόλα,* με αυτά τους τα γυάλινα μάτια, ύστερα τινάζονταν πάλι ψηλά σαν σαΐτες, σαν να ακολουθούσαν ένα ανεξιχνίαστο σχέδιο πτήσης, και εκτόξευαν τις υγρές κουτσουλιές, σηματοδύνοντας πάντα τη σκουριά των υπολειμμάτων της γέφυρας και ποτέ το υγρό στοιχείο, τη θάλασσα. Έτσι μαζεύονταν οι κουτσουλιές, άμορφοι, σκληροί σβόλοι. Κι όταν καθόμασταν εμείς πάνω στο πλοίο υπήρχαν πάντα δάχτυλα και νύχια, ποδιών και χεριών, που πάλευαν να τις ξεκολλήσουν. Γι' αυτό έσπαζαν τα νύχια μας κι όχι επειδή τα τρώγαμε όλοι – εκτός βέβαια από τον Σίλινγκ, που είχε παρανυχίδες. Μόνο ο Μάλκε είχε μακριά νύχια, κιτρινισμένα απ' τις πολλές βουτιές, και τα κράταγε μακριά γιατί ούτε τα 'τρωγε, ούτε έβγαινε κουτσουλιές. Ήταν επίσης ο μόνος που δεν μασούλαγε τα ξύσματα, ενώ εμείς τα βάζαμε στο στόμα αυτά τα ασβεστώδη μπαλάκια, που ήταν σαν τρίμματα από όστρακο και τα φτύναμε με αφρισμένο σάλιο στη θάλασσα. Γεύση δεν είχαν, θα 'λεγα όμως πως κάτι στη γεύση τους θύμιζε γύψο ή ιχθυάλευρο ή οτιδήποτε φανταζόταν ο καθένας από μας: ευτυχία, κορίτσια, το Θεό τον ίδιο. Ο Βίντερ, που είχε καλή φωνή, έλεγε: «Το ξέρετε πως οι τενόροι τρώνε κάθε μέρα κουτσουλιές γλάρων;» Συχνά οι γλάροι έπιαναν τα ασβεστώδη φτυσίματά μας στον αέρα – δεν ήξεραν τι είναι.

Στην αρχή του πολέμου, όταν ο Μάλκε έγινε δεκατεσσάρων χρονών, δεν ήξερε ούτε κολύμπι ούτε ποδήλατο· τότε ακόμα δεν τον πρόσεχε κανείς, ούτε βέβαια και το περίφημο μίλο του Αδάμ, που

* Πυξιοθήκη. (Σ.τ.Μ.)

το τράβηξε αργότερα τη γάτα. Είχε πάρει απαλλαγή από τα μαθήματα της γυμναστικής και της κολύμβησης με χαρτί από γιατρό. Στη διάρκεια της χειμερινής περιόδου, πριν ακόμα μάθει ποδήλατο (ήταν απίστευτη η εικόνα του στις πρώτες δοκιμές, με αυτιά κατακόκκινα και πεταχτά και γόνατα που ανοιγόκλειναν σαν σπαστικά στο πλάι καθώς προσπαθούσε να κρατήσει την ισορροπία του), ερχόταν στο κλειστό κολυμβητήριο στην Κάτω Πόλη, τον έβαζαν όμως να μαθαίνει έξω απ' το νερό, μαζί με πιτσιρίκια οχτώ δέκα χρονών. Έφτασε το καλοκαίρι και δεν ήταν ακόμα έτοιμος για κανονικό μάθημα. Ο προπονητής του κολυμβητηρίου Μπρέξεν, με χαρακτηριστική κοιψιά που θύμιζε σημάδουρα και με αδύνατα, άτριχα πόδια, τον έβαλε κι αυτός πρώτα να κάνει ασκήσεις έξω απ' το νερό και μετά τον έβαλε μέσα, και πάλι όμως τον κράταγε με το σκονί. Ύστερα όμως, αφού του κάναμε τους έξυπνους κάθε απόγευμα κομπάζοντας για τα κατορθώματά μας στο βυθισμένο ναρκαλιευτικό, έβαλε τα δυνατά του και σε δυο βδομάδες τα είχε καταφέρει.

Τις επόμενες μέρες βάλθηκε να βελτιώσει την αντοχή του – τον βλέπαμε να κάνει με ζήλο τη διαδρομή από την προβλήτα ως την εξέδρα, κι αργότερα που άρχισε να ασκείται στις καταδύσεις πηδώντας από τον κυματοθραύστη της προβλήτας. Στην αρχή έφερνε επάνω όστρακα, ύστερα ένα μπουκάλι μπίρας γεμάτο άμμο, που το πέταξε μάλιστα αρκετά μακριά πάνω απ' την επιφάνεια του νερού. Προφανώς έμαθε να βουτάει και να την ξαναπιάνει με άνεση, γιατί όταν βρεθήκαμε όλοι μαζί στο ναρκαλιευτικό ήταν ήδη έμπειρος στην κατάδυση.

Μας ικέτευε να 'ρθει μαζί μας για μπάνιο. Είχαμε μαζευτεί εφτά οχτώ μαντράχαλοι για την καθημερινή μας βουτιά και βρεχόμασταν σε μια ρηχή μπανιέρα των οικογενειακών λουτρών όταν ήρθε και μας βρήκε: «Πάρτε με μαζί σας – θα τα καταφέρω σίγουρα».

Είχε κρεμάσει ένα κατσαβίδι στο λαϊμό του, για να αποσπά την προσοχή απ' το περίφημο μήλο του Αδάμ.

«Αντε, έλα!» Ο Μάλκε ήρθε μαζί μας. Μας προσπέρασε ανάμεσα στην πρώτη και στη δεύτερη αμμοσούρτη, αλλά τον φτάσαμε πάλι άνετα: «Θα ξεθεωθεί έτσι που πάει».

Όταν ο Μάλκε κολυμπούσε πρόσθιο, το κατσαβίδι χόρευε ανάμεσα στις ωμοπλάτες του. Στο ανάσκελα, το ξύλινο πιαστράκι απ' όπου είχε περάσει το κορδόνι τραμπολιζόταν στο στήθος του, χωρίς ωστόσο να κρύβει ποτέ αυτό τον μοιραίο χόνδρο κάτω απ' το σαγόνι και πάνω από την κλείδα, ο οποίος κουνιόταν σαν ραχιαίο πτερύγιο χαράζοντας το νερό στο πέραςμά του.

Σίγουρα ο Μάλκε είπε μέσα του «τώρα θα σας δείξω εγώ» – και πράγματι: βούτηξε κάμποσες φορές απανωτά κι έφερε πάνω πολλά και διάφορα που κατάφερε να αποσπάσει με το κατσαβίδι του απ' το βυθισμένο πλοίο: καπάκια, κομματάκια σανίδες, ένα τμήμα της γεννήτριας. Μ' ένα φαγωμένο σκοινάκι που βρήκε κατάφερε κι έδεσε έναν αυθεντικό πυροσβεστήρα γερμανικής κατασκευής, που λειτουργούσε μάλιστα μια χαρά. Μας έδειξε πώς πιέξεις και βγαίνει αφρός, κι ακόμα πώς σβήνεις τη φωτιά με τον αφρό, μόνο που δεν είχε φωτιά να σβήσει κι έτσι έκανε τη δοκιμή του πυροσβεστήρα στο νερό της θάλασσας με τις πρασινωπές ανταύγειες. Με αυτά και με κείνα έγινε ο ήρωάς μας.

Οι νιφάδες του αφρού σχεδίαζαν νησάκια και σύννεφα πάνω στη λεία επιφάνεια του νερού, που τη χάραζε λίγο μόνο ένα απαλό αεράκι, τραβούσαν για λίγο τους γλάρους κι ύστερα τους απόδιωχναν, λίγο λίγο ξεφούσκωναν και πήγαιναν όλες μαζί προς την αμμουδιά, μια λευκή μάζα όμοια με χαλασμένη σαντιγί. Τότε έκανε κι ο Μάλκε διάλειμμα, κούρνιαζε στη σκιά της γκριζόλας ενώ το δέρμα του είχε ήδη (πριν τα κομματάκια του αφρού μαζευτούν κι εκείνα σαν κυνηγημένα κρουουλιάρικα λευκά προβατάκια κάτω απ' τη γέφυρα) τη γνωστή ανώμαλη όψη με τα γρομπαλάκια.

Ο Μάλκε τουρτουρίζε, το λαρύγγι του ανεβοκατέβαινε όλο και πιο γρήγορα και το κατσαβίδι χόρευε ανάμεσα στα κόκαλα της κλείδας. Αλλά και η πλάτη του, μια επιφάνεια τόπους τόπους ωχροκίτρινη, κατακόκκινη από καψίματα κάτω απ' τους ώμους, ξεφλούδιζε κατά μήκος της σπονδυλικής στήλης, γέμιζε πάλι γρομπαλάκια χοντρά σαν χαλάζι και τραντάζονταν από ρίγη. Τα κάτωχρα, μπλάβα στις άκρες χείλη ανοιγόκλειναν αποκαλύπτοντας δόντια που κροτάλιζαν κι αυτά απ' το κρύο. Τα τεράστια, εξουθενωμένα απ' την προσπάθεια χέρια του πάλευαν να σφίξουν

τα γόνατά του, τα πληγιασμένα απ' τα όστρακα που είχαν κολλήσει στα διαφράγματα του πλοίου, για να μπορέσει έτσι να σταθεροποιήσει το σώμα του και να σταματήσουν να χτυπάνε και τα δόντια του.

Ο Χότεν Ζόνταγκ (ή μήπως εγώ;) βάλθηκε να του τρίβει την πλάτη: «Έλα τώρα φιλάρα, φτάνει. Πάμε να γυρίσουμε πίσω».

Είκοσι πέντε λεπτά κάναμε να γυρίσουμε απ' το μόλο, τριάντα πέντε απ' το κολυμβητήριο. Ας πούμε τρία τέταρτα όλο μαζί. Παρά την εξάντληση προπορευόταν τουλάχιστον ένα λεπτό όσο ήμασταν στον γρανιτένιο μόλο, διατηρώντας σταθερά το προβάδισμα της πρώτης μέρας. Και κάθε φορά, πριν ακόμα φτάσουμε εμείς στο καράβι μας (έτσι λέγαμε το βυθισμένο ναρκαλιευτικό) εκείνος είχε κάνει ήδη την πρώτη του κατάδυση. Κι ενώ εμείς παλεύαμε με χέρια πλύστρας, ξύνοντας σκουριές και ξεραμένες κουτσουλιές γλάρων στη γέφυρα και σε σιδηροκοχλίες που εξείχαν, εκείνος ερχόταν και μας έδειχνε αμίλητος μεντεσέδες και ό,τι άλλο εξάρτημα κατάφερε να ξηλώσει και να φέρει επάνω. Κρύωνε πάντα και είχε πάντα τα γρομπαλάκια στο δέρμα, παρόλο που φρόντιζε να αλείφεται με μια παχιά στρώση Nivea πριν βουτήξει. Του περίσσευε χαρτζιλίκι για Nivea· πάντα είχε αοκετό.

Ο Μάλκε ήταν μοναχοπαίδι.

Ο Μάλκε ήταν ορφανός από πατέρα.

Ο Μάλκε φορούσε χειμώνα καλοκαίρι παλιομοδίτικα παπούτσια, που μάλλον είχε κληρονομήσει απ' τον μακαρίτη.

Και το κατσαβίδι που φορούσε στο λαιμό του το είχε κρεμάσει με ένα κορδόνι για μαύρα παπούτσια.

Τώρα μόλις θυμάμαι πως, εκτός απ' το κατσαβίδι, ο Μάλκε φορούσε και κάτι άλλο στο λαιμό – κάτι που είχε λόγο να φοράει· όμως το κατσαβίδι χτυπούσε πιο πολύ στο μάτι.

Είναι πιθανό να μην είχαμε προσέξει πως ήδη την πρώτη φορά που τον είχαμε δει στο κολυμβητήριο να μαθαίνει κολύμπι έξω απ' το νερό και ξεθεωνόταν να κάνει τις ασκήσεις του πάνω στην άμμο φορούσε στο λαιμό του μια ασημένια αλυσιδίτσα με

ένα, ασημένιο επίσης, μενταγιόν, με χαραγμένη επάνω την Παρθένο Μαρία.

Ο Μάλκε δεν το 'βγαζε ποτέ από πάνω του το μενταγιόν αυτό – ούτε την ώρα της γυμναστικής· το λέω γιατί από τότε που άρχισε να μαθαίνει κολύμπι στο κλειστό κολυμβητήριο της Κάτω Πόλης άρχισε να έρχεται και στο γυμναστήριο κι έπαψε να φέρνει δικαιολογητικά γιατρών για απαλλαγή. Το μενταγιόν πότε εξαφανιζόταν κάτω απ' το άσπρο μπλουζάκι της γυμναστικής, πότε ξεχώριζε πάνω απ' την κόκκινη ρίγα στη μέση του στήθους.

Ο Μάλκε δεν ιδρώνει ποτέ, ούτε στις ασκήσεις στο δίζυγο. Συμμετείχε ακόμα και στις ασκήσεις στο εφαλτήριο, στις οποίες έπαιρναν μέρος μόνο οι καλύτεροι της ομάδας· κι όταν εκτινασσόταν κι ύστερα προσγειωνόταν άγαρμπα –ήταν και χοντροκόκαλος– στο στρώμα, πάντα με την αλυσιδίτσα με την Παναγία στο λαιμό, σήκωνε ένα σύννεφο σκόνης. Κάποια στιγμή κατάφερε στο μονόζυγο (με άθλιο βέβαια στυλ) να κάνει δυο περισσότερες περιστροφές με τα γόνατα στη σειρά απ' ό,τι ο Χότεν Ζόνταγκ, που ήταν ο καλύτερος αθλητής. Μια φορά, στην τριακοστή έβδομη περιστροφή, το μενταγιόν πετάχτηκε έξω απ' το μπλουζάκι κι έκανε κι αυτό άλλες τόσες περιστροφές γύρω απ' το μονόζυγο που έτριζε, και γύρω απ' το λαιμό του· σε κάθε περιστροφή εμφανιζόταν πρώτα αυτό και μετά τα ανοιχτοκάστανα μαλλιά του, χωρίς ωστόσο να του φεύγει ποτέ· διότι ο Μάλκε, εκτός από το μήλο του Αδάμ, που σταματούσε τη φόρα του μενταγιόν, είχε και ένα προτεταμένο ινίο με χαμηλά τις ρίζες των μαλλιών, που συγκρατούσαν το αλυσιδάκι στις περιστροφές. Το κατσαβίδι ήταν κρεμασμένο πάνω απ' το μενταγιόν, κι έτσι το κορδόνι μπερδεύονταν στην αλυσίδα. Όμως το κατσαβίδι δεν εκτόπιζε το μενταγιόν, διότι δεν επιτρεπόταν να το φοράει στο γυμναστήριο. Του το απαγόρευε ρητά ο γυμναστής μας, κάποιος Μάλενημπραντ, πολύ διάσημος στον κύκλο των συναδέλφων του από ένα σπουδαίο εγχειρίδιο εκμάθησης σλάγκμπαλ που είχε συγγράψει. Για το φυλαχτό που είχε επίσης κρεμασμένο στο λαιμό του ο Μάλκε δεν έφερε ποτέ καμιά αντίρρηση· διότι ο Μάλενημπραντ, εκτός από γυμναστική και γεωγραφία, δίδασκε και θρησκευτικά. Ως το δεύ-

τερο έτος του Πολέμου διηύθυνε ό,τι είχε απομείνει από έναν γυμναστικό σύλλογο καθολικών εργατών.

Έτσι, το μεν κατσαβίδι όφειλε να περιμένει, κρεμασμένο μαζί με το πουνκάμισο του Μάλκε στα αποδυτήρια, ενώ το ελαφρά φθαρμένο μενταγιόν με την Παναγία διατηρούσε το δικαίωμα να συμπαρίσταται στον κάτοχό του στις επικίνδυνες ασκήσεις στις οποίες επιδίδονταν.

Ήταν ένα συνηθισμένο κατσαβίδι: ανθεκτικό εργαλείο και βέβαια φθηνό. Συχνά ο Μάλκε αναγκαζόταν να βουτήξει πέντε κι έξι φορές για να μπορέσει να ξεβιδώσει μια ταμπελίτσα μεγέθους όσο κι αυτές με τα ονόματα δίπλα στο κουδούνι μιας εξώπορτας, γιατί οι βίδες που τη συγκρατούσαν είχαν σκουριάσει. Άλλοτε χρησιμοποιούσε το κατσαβίδι σαν λοστό, για να σπάσει σαπια ξύλα όπου ήταν στερεωμένες ταμπέλες μεγαλύτερες και με πολύ κείμενο. Ιδιαίτερο ζήλο δεν έδειχνε πάντως για τη συλλογή του: χάριζε στον Βίντερ και στον Γιούργκεν Κούπκα κάμποσες ταμπελίτσες (αυτοί μάζευαν με λύσσα οτιδήποτε ξεβίδωνε, ακόμα κι απ' τις δημόσιες τουαλέτες) και κρατούσε μόνο ό,τι ταίριαζε στη σαβούρα που μάζευε ο ίδιος το σπίτι του.

Ο Μάλκε ήταν σκληρός με τον εαυτό του: όταν εμείς λαγοκοιμόμασταν πάνω στη βάρκα εκείνος δούλευε κάτω απ' το νερό. Εμείς ξύναμε τις κουτσουλιές των γλάρων, το δέρμα μας έπαιρνε ένα χρώμα κιτρινοκαφέ σαν του πύργου, και σε όσους από μας ήταν ξανθοί το μαλλί τους γινόταν άχυρο· όμως ο Μάλκε αποκτούσε κάθε μέρα κι άλλο έγκανυμα από τον ήλιο. Όταν ακολουθούσαμε την πορεία των πλοίων βόρεια απ' τη σημαδούρα στην είσοδο του καναλιού, ο ίδιος είχε το βλέμμα πάντα χαμηλωμένο: βλέφαρα κοκκινισμένα, ερεθισμένα, με λίγες βλεφαρίδες, νομίζω ανοιχτογάλαζα μάτια, που μόνο κάτω απ' το νερό τα ζωντάνευε η περιέργεια. Πολλές φορές ο Μάλκε ανέβαινε επάνω χωρίς ταμπελίτσες, χωρίς λάφυρα, αλλά με σπασμένο ή στραβωμένο κατσαβίδι. Ακόμα κι αυτό το έδειχνε, και με αυτό ακόμα κατάρφερνε να μας εντυπωσιάζει. Ο τρόπος με τον οποίο το πέταγε στη θάλασσα κάνοντας μια κίνηση με το χέρι προς τα πίσω, πίσω απ' τον ώμο, δεν έδειχνε ούτε παραίτηση ούτε άσκοπη οργή. Ο Μάλκε δεν πετούσε ποτέ φθαρμένα αντικείμενα με προσποιη-

τή ή πραγματική αδιαφορία. Ακόμα και όταν πετούσε πράγμα-
τα ήταν σαν να έλεγε «περιμένετε και θα σας δείξω εγώ!».

... Μια φορά λοιπόν που κατέπλευσε στο κανάλι ένα καράβι του
στρατιωτικού νοσοκομείου με διπλή καμινάδα, που δεν αργήσα-
με να το ταυτίσουμε με τον «αυτοκράτορα» του Ναυτικού της Α-
νατολικής Πρωσίας, ο Μάλκε μπήκε χωρίς κατσαβίδι στο καμπού-
νι, εξαφανίστηκε κάτω απ' την ανοιχτή μπροστινή μπουκαπόρ-
τα που είχε το πράσινο του σχιστόλιθου κι ήταν κλειστή σχεδόν
ως επάνω απ' τα νερά, έκλεισε με τα δυο του δάχτυλα τη μύτη του,
πέρασε πρώτα με το κεφάλι (τα μαλλιά του ήταν εντελώς κολλη-
μένα στο πρόσωπο απ' τα πολλά νερά και τις βουτιές και χωρι-
σμένα στη μέση), ύστερα τράβηξε μέσα την πλάτη και τη λεκάνη
του δίνοντας με τα πόδια του μια κλοτσιά στο κενό, έσπρωξε πά-
λι πιέζοντας τα πέλματά του στις δυο πλευρές της μπουκαπόρ-
τας και βυθίστηκε λοξά μέσα στο σκοτεινό, κρύο ενυδρείο: νευ-
ρικά αγκαθερά, ένα ακίνητο κοπάδι λάμπρηνες, αιώρες στερεω-
μένες ακόμα γερά στη θέση τους, χνουδιασμένες και με άφθονα
φύκια μπλεγμένα επάνω τους, όπου φώλιαζαν ρέγκες. Λιγοστό
φως από δυο φινιστρίνια. Πού και πού περνούσε και κανέναν
μπακαλιάρος, που είχε χαθεί απ' τους ομοίους του. Και χέλια υ-
πήρχε η φήμη πως περνούσαν από κει. Ιππόγλωσσες ποτέ.

Κρατούσαμε τα γόνατά μας, που έτρεμαν ελαφρά, μασάγαμε
τις ξεραμένες κουτσουλιές φτιάχνοντας μπαλάκια, είμαστε σε σχε-
τική, όχι ιδιαίτερη υπερδιέγερση, λίγο κουρασμένοι, λίγο ενθου-
σιασμένοι με τη φάση, μετρούσαμε μικρά σκάφη που έπλεαν σε
σηματισμό, χαζεύαμε τις καμινάδες του στρατιωτικού πλοίου,
που κάπνιζαν ακόμα κάθετα, κοιταζόμασταν με λοξές ματιές –
ο Μάλκε ήταν ήδη πολλή ώρα κάτω–, γλάροι έκοβαν κύκλους
από πάνω μας, ένα κυματάκι γουργούριζε στην πλώρη, έσπαζε
πάνω στη βάση του ξεμονταρισμένου πυροβόλου της πλώρης, θό-
ρυβοι έρχονταν απ' τη γέφυρα, όπου το νερό περνούσε ανάμεσα
στους αεραγωγούς γλείφοντας συνέχεια τα ίδια πριτσίνια· τα νύ-
χια μας είχαν μαζέψει μπόλικο πουρί, η φαγούρα στο κατάξερο
δέρμα μας ήταν αφόρητη· φώτα τρεμόφεγγαν, κοφτοί θόρυβοι

μηχανής έσκιζαν τη σιωπή· σημάδια από χτυπήματα παντού στο σώμα μας, το μόριο μισοσηκωμένο, δεκαεφτά λεύκες ανάμεσα στο Μπρέζεν και στο Γκλέτκαου. Όσπου, ξαφνικά, ο Μάλκε εκτινάχτηκε στην επιφάνεια: με σαγόνι μπλάβο και κιτρινωπά σημάδια στα μήλα του προσώπου άδειασε νερό απ' την μπουκαλώρα – η χωρίστρα ανέπαφη, αυστηρά στη μέση–, προχώρησε τρεκλίζοντας με τα γόνατα μες στο νερό, κρατιόταν όσο μπορούσε απ' τη βάση του πυροβόλου που προεξείχε, συνέχισε να προχωράει στα γόνατα, το βλέμμα του ήταν σαν χαμένο και χρειάστηκε να τον τραβήξουμε εμείς πάνω στη γέφυρα. Του 'τρεχε ακόμα νερό από τη μύτη κι απ' τις γωνίες των χειλιών όταν μας έδειξε το εύρημά του: ένα ατσάλινο κατσαβίδι, με την εγγλέζικη μάρκα χαραγμένη επάνω: Sheffield. Ούτε ίχνος σκουριάς, ούτε χτυπήματα, προστατευμένο ακόμα από ένα στρώμα λίπους, απ' όπου το νερό κυλούσε χωρίς να το διαποτίζει.

Αυτό το κατσαβίδι, βαρύ, γερό εργαλείο, ο Μάλκε το φορούσε στο λαιμό του για πάνω από χρόνο, ακόμα κι όταν είχαμε πάψει, ή έστω πηγαίναμε αραιά και πού στο καράβι· και το φορούσε καθημερινά, συνέχεια, με το γνωστό κορδόνι, θα 'λεγες μάλιστα πως μολονότι ήταν καθολικός (ή ακριβώς γι' αυτό) είχε αναπτύξει ένα είδος λατρευτικής πρακτικής – παράδειγμα: πριν απ' την ώρα της γυμναστικής το έδινε στον καθηγητή Μάλενμπραντ να του το φυλάει, γιατί φοβόταν τους κλέφτες. Στο παρεκκλήσι της Παναγίας το έπαιρνε μαζί του· το τονίζω αυτό, γιατί ο Μάλκε δεν πήγαινε στην εκκλησία μόνο τις Κυριακές, αλλά πήγαινε και τις καθημερινές στον όρθρο, πριν απ' το σχολείο· πήγαινε στο παρεκκλήσι που ήταν στη Μαρίνεβεκ, κάτω από το οίκημα του συνεταιρισμού Νοϊσότλαντ.

Ο ίδιος και το εγγλέζικο κατσαβίδι του δεν είχαν να κάνουν πολύ δρόμο ως το παρεκκλήσι της Παναγίας: έβγαιναν από την Οστερτσάιλε και κατηφόριζαν την Μπέρενβεκ, με πολλά διώροφα σπίτια αλλά και δίριχτες επαύλεις, με εισόδους με κίονες και αναρριχώμενα οπωροφόρα. Πιο κάτω δυο σειρές σπιτιών με λεκέδες από υγρασία στους εξωτερικούς τοίχους· μερικά δεν ήταν

καν σοβατισμένα. Δεξιά έστριβε το τραμ, και μαζί του το εναέριο σύρμα διέσχιζε έναν ουρανό πάντα συννεφιασμένο. Αριστερά τα άθλια κηπάκια των σιδηροδρομικών υπαλλήλων: κιόσκια, φωλιές για κουνέλια φτιαγμένες από το κοκκινόμαυρο ξύλο που πετούσαν απ' τα φορτηγά βαγόνια. Πιο πίσω σήματα των γραμμών του τρένου, που οδηγούσαν στον τομέα αδασμολόγητων του λιμανιού. Σιταποθήκες με μηχανικές εγκαταστάσεις, γερανοί, άλλοι με περιστρεφόμενη δοκό και άλλοι με τροχαλία. Τα έντονα χρώματα στις γέφυρες των φορτηγών πλοίων φάνταζαν σαν ξένα μέσα στο μουντό τοπίο. Δυο γκριζα παλιομοδίτικα πλοία της γραμμής, η πλωτή δεξαμενή, η αρτοποιία Γκερμάνια· κι από πάνω, δεμένα αερόστατα με φορτία ασήμι αιωρούνταν ανάλαφρα σε χαμηλό ύψος. Δεξιά όμως, σχεδόν μπροστά από το σχολείο Ελένε Λάνγκε (μετέπειτα Σχολή Γκούντρουν), το οποίο κάλυπτε τα σιδερικά του ναυπηγείου Σίχαου, εκτός απ' τον γιγάντιο γερανό υπήρχαν καλοσυντηρημένες αθλητικές εγκαταστάσεις, φρεσκοβαμμένα τέρματα και λευκές σημάνσεις της μεγάλης περιοχής πάνω στο φρεσκοκουρεμένο γρασίδι για το κυριακάτικο ματς: Μπλάουγκελμπ εναντίον Σέλμιλ 98· κερκίδες δεν υπήρχαν, υπήρχε όμως ένα σύγχρονο γυμναστήριο με ψηλά παράθυρα, βαμμένο σε ανοιχτή όχρα, με κάτι που χτυπούσε παράξενα στην κόκκινη στέγη: έναν πισσωμένο σταυρό· διότι το παρεκκλήσι της Παναγίας, άλλοτε γυμναστήριο του αθλητικού συλλόγου Νοϊσότλαντ, χρειάστηκε να το μετασκευάσουν σε ναό «εκτάκτου ανάγκης», καθώς ο άλλος, ο Ναός της Ιεράς Καρδιάς του Χριστού ήταν πολύ μακριά και οι κάτοικοι του Νοϊσότλαντ, του Σέλμιλ και του οικισμού ανάμεσα στην Οστερ- και στη Βεστερτσάιλε (στην πλειοψηφία τους εργάτες του ναυπηγείου, ταχυδρομικοί και σιδηροδρομικοί υπάλληλοι) έστελναν για χρόνια τον οβολό τους στην Ολίβα,* όπου έμενε ο επίσκοπος, ώσπου, στη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία το Ντάντσιχ αποτέλεσε αυτόνομο κράτος, αγόρασαν το γυμναστήριο, το μετασκεύασαν και το ευλόγησαν ως ιερό χώρο.

Παρά τον καθ' όλα πλούσιο εκκλησιαστικό διάκοσμο (είχαν

* Συννοικία του Ντάντσιχ, από το 1926. (Σ.τ.Μ.)

φέρει τότε εικόνες και άλλα διακοσμητικά αντικείμενα από τις αποθήκες σχεδόν όλων των ενοριακών ναών της επισκοπής, αλλά και από ιδιώτες), το παλιό γυμναστήριο είχε αφήσει ανεξίτηλα, αόρατα ίχνη· το λιβάνι και το άρωμα των κεριών δεν έφτανε πάντα να σκεπάσει τη μυρωδιά κιμωλίας, δέρματος, ιδρώτα, που είχαν ποτίσει πια το χώρο. Έτσι όμως το παρεκκλήσι απέπνεε κάτι προτεσταντικά απέριπτο: τη φανατική λιτότητα ενός προσευχητηρίου. Κι ενώ στη νεογοτθική εκκλησία του Χριστού, που κατασκευάστηκε στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα με τούβλα και βρισκόταν μακριά απ' τους οικισμούς, κοντά στο σταθμό του προαστιακού, το αστάλινο κατσαβίδι του Μάλκε σίγουρα θα σκανδάλιζε, εδώ, στο παρεκκλήσι της Παναγίας, μπορούσε κανείς να φοράει άνετα ένα κατσαβίδι εκλεκτής, αγγλικής ποιότητας: το μικρό παρεκκλήσι με το φροντισμένο δάπεδο από λινόλεουμ και τα τετράγωνα παράθυρα με το γαλακτερό τζάμι, που ξεκινούσαν ακριβώς κάτω απ' τη στέγη, με τακτικά στερεωμένες στο δάπεδο τις μεταλλικές δοκούς που προφανώς στήριζαν κάποτε το μονόζυγο, με τα σιδερένια, αν και βαμμένα λευκά, οριζόντια δοκάρια κάτω από την αδρή εσωτερική επιφάνεια της στέγης από μπετόν, με τα μαδέρια, απ' όπου κρέμονταν άλλοτε οι κρίκοι, το τραπέζιο και μισή δωδεκάδα σχοινιά αναρρίχησης, ήταν, παρά τα επιζωγραφισμένα και τα επίχρυσα γυψοτεχνήματα που κοσμούσαν όλες τις κόγχες, ένας οίκος του θεού τόσο μοντέρνος, τόσο ψυχρά λειτουργικός, ώστε το αστάλινο κατσαβίδι που θεωρούσε απαραίτητο να φοράει στο λαμίο του ένας νεαρός του γυμνασίου ακόμα και στη διάρκεια της προσευχής και της Θείας Κοινωνίας δεν ενοχλούσε ούτε τους λίγους πιστούς στον όρθιο, ούτε τον ιερέα Γκουζέφσκι, ούτε το αποκοιμισμένο συνήθως παπαδοπαίδι (που συνήθως, επίσης, ήμουν εγώ).

Λάθος! Εμένα σίγουρα δεν θα μου ξέφευγε το κατσαβίδι. Πάντα όταν υπηρετούσα στην Αγία Τράπεζα, ακόμα και στη διάρκεια της προσευχής στη missa Tridentina, εγώ φρόντιζα, για διάφορους λόγους, να μη σε χάνω απ' τα μάτια μου. Όμως εσύ προφανώς δεν ήθελες να κάνεις θέμα, είχες απλώς το κατσαβίδι κάτω απ' το πουκάμισο, με αποτέλεσμα να φαίνεται πάντα ένας λεκές από γράσο στο ύφασμα, στο σχήμα του εργαλείου. Γονάτιζε,

όπως φαινόταν απ' την Αγία Τράπεζα, στον δεύτερο πάγκο, στην αριστερή σειρά, και απεύθυνε την προσευχή του με ορθάνοιχτα, συνήθως ερεθισμένα απ' τις καταδύσεις μάτια –μάτια ανοιχτό-χρωμα, γκριζα νομίζω– προς την κατεύθυνση της Παρθένου.

... Μια φορά, δεν θυμάμαι ποιο καλοκαίρι –ίσως στις πρώτες μεγάλες διακοπές, στο καράβι πάντως, λίγο μετά την υπόθεση με τη Γαλλία ή μήπως το επόμενο;– μια μέρα μουντή και ζεστή, με συνωστισμό στα λουτρά, σημαιούλες, αχνιστά κρέατα, φουλ δουλειά στους πάγκους με τα αναψυκτικά, πατούσες που καίγονταν πάνω στους διαδρόμους από τεχνητό κοκκοφοίνικα, πνιχτά γελάκια που έρχονταν από τις καμπίνες, αφηνιασμένα πιτσιρίκια που κυλιόντουσαν στα χώματα και τσίριζαν – μέσα λοιπόν σ' ένα κλίμα θηριοτροφείου, όπου οι ενήλικες έσκυβαν με φροντίδα πάνω από τα θηρία που είναι σήμερα είκοσι τριών χρονών, κι ένα τριχχρονο ζιζάνιο χτυπούσε μονότονα ένα τενεκεδένιο ταμπούρλο μετατρέποντας το απόγευμα σε μια κόλαση, εμείς το σκάσαμε και πήγαμε στο καράβι μας· φαντάζομαι ακόμα τον επόπτη να βλέπει με τα κιάλια του έξι κεφάλια να ξεμακραίνουν και να μικραίνουν· το ένα προπορευόταν.

Πέσαμε κατευθείαν με τα μούτρα στην καυτή, παρά το αεράκι, σκουριά και στις κουτσουλές των γλάρων, κανείς και τίποτα δεν μπορούσε να μας ξεκουνήσει από κει, ενώ ο Μάλκε βουτούσε ήδη για δεύτερη φορά, κι όταν ανέβηκε πάνω κρατούσε κάτι στο αριστερό του χέρι: μια μπρούντζινη πλακέτα στο μέγεθος ακριβώς ενός χεριού, η οποία στη μια μεριά, κάτω από έναν μικρό πολωνικό αετό, έγραφε το όνομα του ιδιοκτήτη, καθώς και τη χρονολογία της απονομής, κι απ' την άλλη είχε το πορτρέτο ενός βαθμοφόρου με μουστάκι. Ο Μάλκε την είχε βρει στο καμπούνι,* στην καμπίνα του πληρώματος, ψάχνοντας και σκαλίζοντας μέσα και κάτω από σαπισμένες αιώρες –άλλες λικνίζονταν στο νερό, άλλες ήταν σφιχτοδεμένες ακόμα–, περνώντας μέσα από ένα

* Καμπούνι ή πρόστεγο: η υπερκατασκευή που βρίσκεται πάνω από το κυρίως κατάστρωμα του πλοίου. (Σ.τ.Μ.)

κοπάδι αγκαθερά που λαμπύριζαν στο σκοτάδι, ανάμεσα σε δάση ολόκληρα από φύκια και λάμπρενες που χώνονταν παντού, μέσα στον επιπλέοντα σε όλη αυτή τη σαβούρα σάκο του ναυτή Βίτολντ Ντουζίνσκι ή Λιζίνσκι. Αφού την έτριψαν κάμποσο με άμμο και σκόνη από κουτσουλιές, αποκαλύφθηκε η επιγραφή, που αποκάλυψε με τη σειρά της πως ο Μάλκε κρατούσε στα χέρια του το πορτρέτο του αντιπτέραρχου Πιλσούντσκι.

Επί δύο εβδομάδες ο Μάλκε έψαχνε μόνο για πλακέτες. Βρήκε λοιπόν ένα ενθύμιο σε σχήμα πιάτου, από κασίτερο, από μια ρεγκάτα του 1934 που είχε αγκυροβολήσει στη ράδα του Γκντίνγκεν, καθώς και, μπροστά από το μηχανοστάσιο, στη μικροσκοπική, δυσπρόσιτη καμπίνα των αξιωματικών, εκείνο το μικροσκοπικό σαν κέρμα αργυρό μετάλλιο με ασημένιο δακτύλιο για την αλυσίδα. Η πίσω πλευρά, επίπεδη, φθαρμένη, δεν παρουσίαζε κανένα ενδιαφέρον· μπροστά όμως η πλακέτα έφερε μια ανάγλυφη αναπαράσταση της Θεοτόκου με το Θείο Βρέφος, πλαισιωμένη με περίτεχνο διάκοσμο. Επρόκειτο, όπως μαρτυρούσε η επίσης εξαιρετική επιγραφή, για την περίφημη Μάτκα Μπόσκα Τσεστόχοφσκα, τη «Μαύρη Παναγία του Τσένστοχαου». Όταν ο Μάλκε ανέβηκε στη γέφυρα κι εμείς προθυμοποιηθήκαμε να του δώσουμε άμμο να την τρίψει, συνειδητοποίησε τι είχε ανακαλύψει και αρνήθηκε· προτίμησε να αφήσει επάνω στην πλακέτα τη σκουρωπή πατίνα.

Κι ενώ εμείς μαλώναμε ακόμα και επιμέναμε να τον πείσουμε για να δούμε το ασήμι να γυαλίζει, εκείνος είχε ήδη γονατίσει στη σκιά της γκριζόλας και κουνούσε το μενταγιόν ευθεία μπροστά απ' τα κοκαλιάρικα γόνατά του ώσπου να το φέρει στην κατάλληλη γωνία για τα μάτια του, που τα είχε ήδη χαμηλώσει για να προσευχηθεί. Ακόμα θυμάμαι τα γέλια που κάναμε βλέποντάς τον να κάνει το σταυρό του με δάχτυλα εξουθενωμένα, τουρτουρίζοντας, μπλαβής, τα χείλη του να ανοιγοκλείνουν καθώς ψιθύριζε μια προσευχή και τις λατινικές λέξεις να βγαίνουν ανάμεσα σε ήχους δοντιών που χτυπούσαν απ' το κρύο. Ήταν νομίζω ένα μέρος από την αγαπημένη του ακολουθία, που ψέλνουν συνήθως την Παρασκευή πριν από την Κυριακή των Βαΐων:

Virgo virginum praeclara
Mihi iam non sis amara...

Αργότερα, απ' τη στιγμή που ο διευθυντής μας, ο επιθεωρητής Κλόζε, απαγόρευσε στον Μάλκε να φοράει φανερά το πολωνέζικο μενταγιόν στην ώρα του μαθήματος (ο Κλόζε ήταν ανώτερο στέλεχος του Κόμματος, αλλά σπάνια δίδασκε με την ανάλογη στολή), ο Μάλκε περιοριζόταν στο συνηθισμένο μικρό φυλαχτό και το ατσάλινο κατσαβίδι που ακουμπούσε ακριβώς κάτω από εκείνο το μήλο του Αδάμ και μια γάτα το πέρασε για ποντίκι.

Τη μαυρισμένη αργυρή Παρθένο τη φορούσε ανάμεσα στο μπούστο του Πιλσούντσκι και τη φωτογραφία μεγέθους καρτοστάλ του Κομοντόρε Μπρόντε, ήρωα του Νάρβικ.